

I. Německé školy do roku 1918

O povinném vzdělávání dětí na našem území můžeme mluvit až od druhé poloviny 18. století, kdy Jan Ignác Felbiger, působící u císařského dvora Marie Terezie, sepsal a dne 6. prosince 1774 vydal Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařsko-královských dědičných zemích. Nejnižším typem byly školy triviální. Byly jednotřídní nebo dvojtřídní a učilo se v nich kromě náboženství také čtení a psaní, čtyřem základním početním úkonům a základům zemědělského hospodaření. Tyto školy byly zřizovány v místech, kde byla fara, a tudíž jako školy farní. Školní řád sice říkal, že by rodiče měli posílat děti alespoň 6 roků do školy, ale starší děti ve věku 9 - 12 let toho v létě do školy moc nenachodily, protože musely pracovat na poli.

Z výše uvedeného však nelze v žádném případě usuzovat, že by v Berouně předtím žádná škola nebyla a že zde první škola vznikla až v 18. století. Německé kroniky připomínají jméno nejstaršího známého učitele už v roce 1571, tedy o 200 let dříve. Měl jím být nějaký Valten (Valentin) Wenzel a škola v té době stála pod Křížovým vrchem na tzv. Hausbergu č. 167. V roce 1774 měla tedy berounská triviální škola jednu třídu a vykazovala celkem 217 zapsaných žáků. Tento údaj je zajímavý hned ze dvou důvodů: 1. V seznamu žáků je také 65 dětí ve věku od 4 do 6 let. Podle všeho chodily do školy i děti předškolního věku. 2. Počet dětí na jednu třídu a jednoho učitele, tzv. Schulrectora, byl nezvykle vysoký. I na tu dobu bychom očekávali minimálně 2 nebo 3 učitelské síly. Přesto jeden učitel stačil, neboť ze 152 školou povinných dětí chodilo do školy nanejvýš 30 až 40 žáků. A v létě ještě méně! Vyučování probíhalo od 7 do 10 a od 12 do 15 hodin, učitelem byl Johann Pfob (Pfoff).

Roku 1801 navštěvovalo triviální školu kolem 225 dětí. Školní budova na Hausbergu již nevyhovovala a navíc byla ve špatném stavu. Tato okolnost vedla v roce 1806 ke stavbě nové školy - blíž náměstí, faře a kostelu. Zároveň začala být také více sřežena školní docházka. Skutečný zvrat ve školství a ve školní docházce však nastal až v polovině minulého století, kdy byla šestiletá školní docházka prohlášena za obecnou a povinnou a jako taková začala být také důsledněji vyžadována. Císařský dekret výslovně nařizoval, že všechny děti musí chodit do školy plných 6 let a nesmí školu opustit před dovršením 12 let věku ani v tom případě, že začaly školu navštěvovat před šestým rokem. V případě, že děti začaly chodit do školy později, byl jejich odchod možný až po ukončení šestileté školní docházky.

Stížností na nepravidelnost docházky žáků do školy sice neubývalo ani potom, něco se ale přece jenom změnilo. Přísnější dohled a finanční postih neukázněných rodičů nesly své ovoce. A tak od roku 1861 je již berounská škola trojtřídní, za další tři roky čtyřtřídní a konečně od roku 1870 pětitřídní. Trvalo tedy téměř 100 let, než se vytvořily podmínky pro vznik školy, která svým uspořádáním alespoň částečně připomínala školu dnešní.

Významnou změnu v organizaci a řízení školství přinesl rok 1869, kdy vyšel nový školský zákon, jehož oficiální název zněl Zákon, jímžto se ustanovují pravidla vyučování na školách obecných. Zákon zavedl školu obecnou a měšťanskou a stanovil osmiletou povinnou školní docházku. Kontrolu nad školami převzal stát.

Dne 1. června 1869 nastoupil do služby první školní inspektor v tehdejším okrese Šternberk. Stal se jím Ferdinand Weber za Šternberka a jeho první návštěva v Berouně se uskutečnila už 10. července 1869. Jak dokládá jeho inspekční zápis, byl se stavem školy celkem spokojen.

Konstatoval, že třídy nejsou přeplňovány, neboť stavy žactva ve třídách činí $113+111+113+70 = 407$ dětí. Čísla jsou to ohromující, avšak skutečnost, jak jsme již uvedli, byla výrazně odlišná. Denně stále chybělo až několik stovek žáků.

Nebyla to však jen dětská práce, co odvádělo děti od učení. Byl to především celkový postoj rodičů ke škole a ke vzdělání vůbec. V září 1869 např. poslal okresní hejtman ve Šternberku Karl Schindelka dopis berounskému starostovi, v němž ho upozorňoval, že ... *”bylo již častokrát vysloveno, že žáci obecné školy nezřídka dlouho do noci pobývají venku, hostince a taneční zábavy navštěvují, kouří, opíjejí se a podobné nepřístojnosti tropí.”* Starosta je naléhavě vyzýván, aby tomu věnoval náležitou pozornost, neboť napříště již nebudou tyto dětské nepořádky policejními dozorci trpěny.

Státní moc se tedy chopila svého úkolu rázně a bez zbytečných průtahů. Na všech úrovních se zároveň začaly připravovat volby školních rad. V Berouně byla místní školní rada ustavena 27. října 1870. Předsedou byl zvolen Hanns Lichtblau, jeho zástupcem starosta města Karl Martinek. Školní rada chtěla mít ve svém středu také místního faráře Johanna Bernta, ten to však odmítl s tím, že duchovní mají přísně zakázáno nejen vstupovat do podobných orgánů, ale vůbec přebírat jakékoli úřední záležitosti. Církev tímto způsobem zareagovala na vymanění škol z jejího vlivu.

Prodloužení povinné školní docházky z 6 na 8 let opět znatelně zvýšilo počty žáků ve škole. V roce 1870 měla pětitřídní obecná škola již kolem 500 žáků, přičemž ve školní budově z roku 1806 byly v provozu vlastně jen dvě třídy. Zbytek se vyučoval na radnici. Řídícím učitelem byl v této době Joseph Tschamler, jenž zde učil od roku 1825. V roce 1873 odešel na vlastní žádost do penze a na jeho místo nastoupil Franz Quidenus, který zde působil v různých funkcích dalších 25 let.

Jak začínal takový normální školní rok, si můžeme nejlépe přiblížit oznámením o začátku vyučování z roku 1873:

Oznámení Místní školní rady v Berouně

Školní rok 1873 - 74 začíná ve čtvrtek 2. října 1873.

Proto sdělujeme všem rodičům dětí žijícím v Berouně nebo zástupcům dětí, které dosáhnou nahoře uvedeného dne 6. roku věku a ještě nenavštěvovaly školu, aby 1. října 1873 odpoledne od 14 do 18 hodin nechali zapsat své dítě na radnici v kanceláři školy (1. poschodí). Ostatní školou povinné děti, které už navštěvovaly obecnou školu a ještě nepřekročily 12. rok věku, se shromáždí 2. října 1873 v nově otevřených třídách ve čtvrt na osm (a sice 1. a 2. třída ve staré škole, 3., 4. a 5. třída na radnici), odkud budou odvedeny do kostela a zúčastní se mše svaté. Dívky, které mají 13 - 14 let, se budou po svaté mši nacházet v sále ve staré škole, kde budou rozděleny pro ruční vyučování, a rodičům nebo zástupcům žáků bude dáno na vědomí, že je jejich povinností nechat dívky mezi 13. a 14. rokem zúčastňovat se ženských ručních prací a hodin domácností, které začnou 2. října 1873 a budou trvat 6 měsíců. Začátek zimních kurzů pro 13 a 14 letou školou povinnou mládež bude oznámen dodatečně. Zároveň bude oznámeno, že podle našeho školního zákona není opuštění školy během školního roku přípustné. V současnosti úspěch každého člověka nepochybně závisí na lepším a zcela dosaženém školním vzdělání a všeobecného blaha může být dosaženo teprve poté, když stát počítá za své občany

pouze lidi vzdělané, tak smí místní školní rada doufat, že rodiče nebo zástupci budou posílat děti jednak v jejich zájmu, jakož i v zájmu svých dětí do školy včas a pravidelně; přece ale nemůže být opomíjen poukaz na ustanovení moravských zemských zákonů z 24.1.1870, které byly uzákoněny proti nedbalosti a těm, kteří jednají odmítavě, a mohou stanovit citelné tresty (peněžité tresty až do 20 fl. nebo uvěznění až na 4 dny). Uložení těchto trestů může být stanoveno obecní školní radou ve Šternberku.

Toto oznámení bylo Vaším majitelům domů dáno na vědomost.

*Beroun 22. září 1873
Za místní školní radu v Berouně
Hanns Lichtblau, předseda*

Úroveň tehdejšího základního vzdělání byla ovlivňována řadou faktorů. O některých jsme se již zmínili, např. zneužívání dětské práce. S chudobou však souvisel také absolutní nedostatek nejzákladnějších učebních pomůcek, o učebnicích ani nemluvě. Knihy pro chudé, dodávané okresní školní radou, nestačily, a tak místní školní rada čas od času vyhlašovala akci “školní krejcar”, jejíž výtěžek byl věnován na pokrytí potřeb nejchudších žáků. Skutečným neštěstím ale byla dětská nemocnost, zvláště epidemie spalniček, spály, neštovic a záškrtu. V listopadu 1877 byly zasaženy 4 nejnižší třídy a vyučování v nich muselo být zastaveno na celé tři měsíce. Jedno dítě zemřelo. Rok nato, opět v listopadu, vypukla epidemie spály. Po 3 měsících se z 85 nemocných dětí 67 uzdravilo, 11 dětí se ještě doléčovalo, 7 dětí zemřelo.

V roce 1877 vycházeli ze škol první žáci s osmiletou školní docházkou. Pro odporce školského zákona z roku 1869 to byl signál k zesílení útoků na vládu a parlament. Na svoji stranu získávali rodiče i mnohé obecní školní rady. Svou troškou do mlýna přispěla i berounská místní školní rada, která při hodnocení uplynulého období sice zavedení osmileté školní docházky úplně nezavrhl, ale přesto konstatovala, že pro některé žáky to bylo zcela zbytečné a nevýznamné. Nejlépe by prý bylo, kdyby se vyučování osmého ročníku omezilo jen na období zimních měsíců. Výsledkem těchto snah bylo přijetí novely školského zákona v roce 1883, která úlevy pro všechny děti starší 12 let skutečně posvětila. Žáci osmého ročníku tak chodili do školy jen v zimních měsících, a to jen ve středu od 13 do 16 hodin, tj. 3 hodiny týdně! Údaje o třídách a stavech žáků nám dávají jistou představu o organizaci tehdejší obecné školy, ale nikde se nic nedočteme o vnitřní organizaci vyučování, tj. které ročníky navštěvovaly jednotlivé třídy nebo kolik žáků bylo v jednotlivých ročnících.

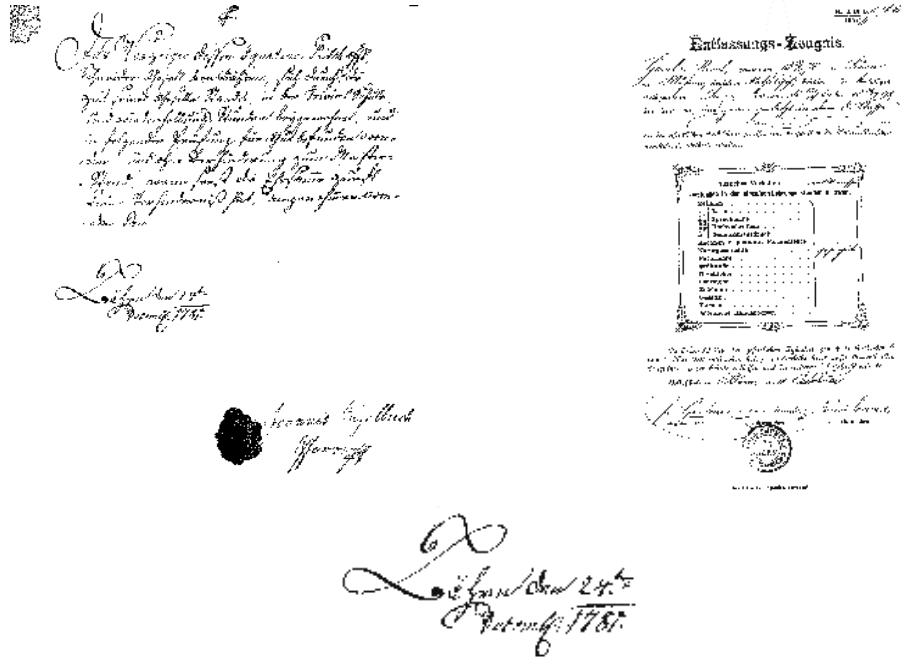
Tabulka zachycuje údaje za školní rok 1888/89.

Třída	Učitel	Chlapci	Dívky	Celkem
1.	Tschamler Moritz	38	43	81
2.	Friemel Liberatus	34	42	76
3.	Trampler Franz	40	41	81
4.A	Zohner Josef	22	18	40
4.B	Nowak Isidor	34	26	60
5.A	Kretschmer Stephan	39	39	78
5.B	Sommer Robert	27	40	67
6.	Karasek Franz	34	27	61
Odd.*		14	15	29
Celkem		282	291	573

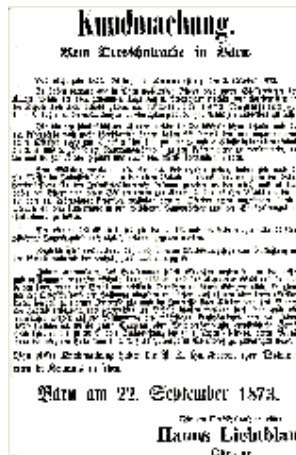
Odd.* = zvláštní oddělení s ulehčenou docházkou (žáci 8.r.).

Řídícím učitelem zůstával Franz Quidenus, ruční práce dívek vedla Mathilde Bilowitzky, náboženství Franz Pleban a Johann Hermet.

Ukázky vysvědčení z 18. a 19. století

Oznámení Místní školní rady v Berouně o zahájení školního roku 1873/74

Stará škola z r. 1806 stála na Lidické ulici, od r. 1925 zde byla pošta

Jaká bude nová škola?

Z [tabulky](#) je patrné, že počet školou povinných žáků dávno přesáhl kapacitní možnosti stávající školy i všech náhradních prostor. Stará školní budova z roku 1806 byla po téměř 90 letech užívání ve značně zuboženém stavu a její rekonstrukce již nepřicházela v úvahu. Byla to jednopatrová budova, ležící dvěma stranami u silnice, a tudíž bez možnosti dalšího rozšiřování.

Záměr postavit pro berounské děti novou školu probírali radní již několik let. Zásadní rozhodnutí však padlo až na zasedání místní školní rady 22.2.1893. Zemská školní rada v Brně byla požádána o zapůjčení stavebních plánů školních budov a vybraná skupinka radních sbírala další potřebné informace přímo na školách v okolí, mimo jiné například v Novém Jičíně, ve Šternberku nebo v Mohelnici.

I když zlí jazykové tvrdili, že rozhodnutí postavit novou školu nejvíc uspíšilo povykování dětí na radnici, a tedy starostovi přímo za dveřmi, skutečností zůstává, že se radnice postavila k úkolu odpovědně. Záměry obce a státní byrokracie se však dlouho nemohly sladit. Žádost města, aby v nové školní budově byla vedle obecné školy zřízena také chlapecká měšťanská škola, ležela na Zemské školní radě v Brně 2 roky. Po mnoha urgencích starosty Karla Martinka a továrníka Eduarda Ganse přišla v březnu 1895 odpověď: měšťanskou školu lze takto zřídit, ale výhledově, někdy v pozdějším termínu.

Na sezení 20.2.1896 (po 3 letech!) vyjádřil Ing. Eduard Gans písemně svoje znepokojení nad liknavostí úřadů, čímž vyvolal další vlnu jednání, tentokrát i na úrovni Okresní školní rady ve Šternberku. Výsledkem byl dotaz, zda město Beroun o tyto školy skutečně usiluje!!! Dne 25.11.1896 se místní školní rada rozhodla vyslat svého předsedu Moritze Hansela a další dva radní přímo do Brna. Ledy se konečně podařilo prolomit. Zemská školní rada povolila nejen zřízení chlapecké měšťanky, ale také rozdělení obecné školy podle pohlaví. V okamžiku zřízení měšťanské školy zde měla existovat čtyřtřídní obecná škola pro chlapce, podléhající řediteli měšťanské školy, a samostatná čtyřtřídní obecná škola pro dívky. Nyní už zbývalo "jenom" postavit školu.

Výběr vhodného pozemku se ukázal být větším problémem, než se původně zdálo. Variant se

nabízelo několik - jednou z nich bylo např. místo, kde stojí dnešní kino. Na rozšířeném zasedání obecního výboru a místní školní rady došlo při projednávání této otázky k tvrdým střetům, neboť obec musela stavební místo vykoupit a to slibovalo majiteli pozemku slušný obnos. Jelikož hlasování přineslo rovnost hlasů 11:11, zůstalo konečné rozhodnutí na starostovi města. Tak starosta Konrad Gödel rozhodl svým hlasem o tom, že škola stojí na Opavské ulici.

Další zasedání ke škole se konalo 18.2.1898. Zde se již rozhodovalo o celkovém materiálním zabezpečení celé stavby. K důležitější události však došlo o 2 měsíce později, kdy se volila nová místní školní rada. Do jejího čela byl 12.4.1898 zvolen Ing. Eduard Gans, dlouholetý zastávce výstavby nové školy a čelná osobnost místních podnikatelských kruhů. Když byl současně pověřen také vedením stavby, bylo o osudu školy rozhodnuto. Ještě téhož měsíce, tj. v dubnu 1898, byly zahájeny odklízecí a výkopové práce.

Na stavbu školy bylo vypsáno výběrové řízení, v němž zvítězil stavební mistr Franz Langer z Olomouce. Stavební plány dodali rakouští architekti z Vídně. Dohledem na stavbě byli vedle E. Ganse pověřeni Engelbert Schramm a Robert Ricker. Počáteční problémy byly rychle překonány a 25.7.1898 v 10 hodin dopoledne mohl být slavnostně položen základní kámen nové školy. I když to zní neuvěřitelně, za dalších 13 měsíců byla budova postavena a 30.8.1899 ji přebírali zástupci místní školní rady.

Slavnostní otevření nové školy bylo stanoveno na 1.10.1899. Toho dne se žáci naposledy shromáždili před starou budovou školy u kostela a po slavnostní bohoslužbě se za vyzvánění zvonů vydali k nové škole. Budova byla vysvěcena, hovořil starosta, stavitel Langer předával klíče E. Gansovi a ten zase nově jmenovanému řediteli školy Johannu Schmidovi, který byl pověřen řízením obou chlapeckých škol. Vedení dívčí obecné školy bylo svěřeno řídící učitelce Marii Baniarz. Poté se průvod odebral na náměstí, kde slavnost pokračovala. Teprve pak se mohli nedočkaví žáci podívat do tříd. Pro veřejnost bylo vyčleněno odpoledne od 14 do 17 hodin a této příležitosti prý využilo několik stovek lidí nejen z města, ale z celého okolí.

K důležitým mezníkům v dějinách školy patřily roky 1903 a 1904. Dokončovala se stavba školního hřiště, v plném proudu byly zahajovací práce na školní zahradě a hodinářský mistr Franz Xaver Beitzl instaloval do štítu školy svůj hodinový stroj, který byl na olomoucké výstavě hodin oceněn zlatou medailí. V této době se také podařilo prosadit zřízení dívčí měšťanské školy. Svoji činnost zahájila ve školním roce 1904/05. Současně s tím byl zahájen postupný přechod obecné školy ze čtyřtřídní na pětitřídní. Vedení škol se tyto změny nedotkly, neboť dívčí měšťanská škola byla podřízena vedení chlapeckých škol. Ředitel Johann Schmid v této době řídil 3 školy: chlapeckou obecnou školu, chlapeckou měšťanskou školu a dívčí měšťanskou školu. Mimo jeho působnost zůstávala pouze dívčí obecná škola, kde "kralovala" až do července 1911 řídící učitelka Marie Baniarz.

V roce 1906 padlo dřívější zemské uspořádání a došlo k národnostnímu rozdělení školských rad na českou a německou sekci. Tím byly také nově vymezeny školní okresy; české školy okresu Šternberk připadly k zemskému školnímu okresu Olomouc. Škol se to dotklo např. v tom, že se v září 1906 konal poprvé na Moravě školní zápis dětí podle tzv. Perekova zákona, který vycházel ze zásady, že dítě nesmí být přijato do školy, jejímuž vyučovacímu jazyku nerozumí. Každé dítě přicházející do školy proto muselo uvádět také svoji národnost. Berounská škola měla ale jiné starosti. Bylo třeba dořešit organizační stránku vedení škol, aby chlapecké a dívčí školy byly zcela samostatné a na sobě nezávislé. K tomu došlo 5.1.1909, kdy byl ředitelem dívčí měšťanské školy jmenován Robert Sommer.

Asi je na místě se zmínit, že měšťanská škola nebyla školou jiného typu než škola obecná, ale pouze její variantou, obsahem vzdělání na vyšší úrovni, neboť se určitým oborům vyučovalo jako samostatným předmětům. Povinnou osmiletou školní docházku mohly děti splnit dvojnásobem: osm let na obecné škole, nebo pět let na obecné a tři roky na měšťanské škole.

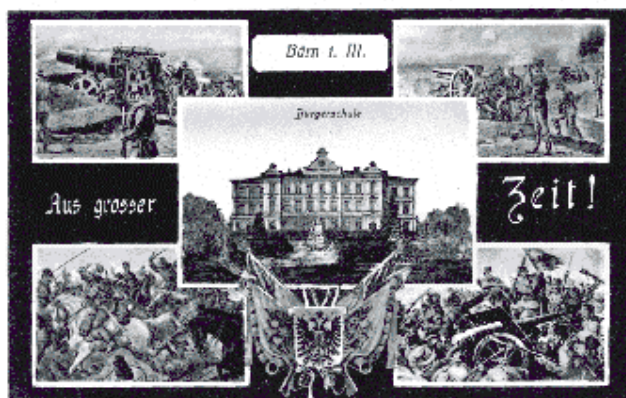
Vznik politického okresu Beroun

Císařským výnosem ze 14. srpna 1909 byly zřízeny soudní okresy Dvorce a Město Libavá. Sídlem c. k. okresního úřadu se stalo s účinností od 1. října 1909 Město Beroun. Povýšení města na okresní bylo provázeno velkými oslavami. Celé město bylo vyzdobeno, vyzváněly zvony, konala se slavnostní bohoslužba za účasti zástupců města i okolních obcí. Oslav se zúčastnili také žáci školy a učitelský sbor, který se poté šel představit prvnímu okresnímu hejtmanovi Rudolfu Plschkovi.

Podíváme-li se na mapu tehdejšího okresu Beroun, určitě nás zarazí, že obce Ondrášov a Sedm Dvorů, stejně jako Dětrichov nad Bystřicí nebo Domašov nad Bystřicí patřily k okresu Šternberk. Jihozápadní hranice okresu Beroun tak v roce 1909 začínala pár kroků za městem. K okresu Beroun tyto obce patřily jen v letech 1938 - 45.

Výnosem Zemské školní rady v Brně z 12.2.1910 bylo rozhodnuto, že bude na území politického okresu Beroun utvořen nový školní okres, který pojme školy soudních okresů Dvorce a Město Libavá, což vlastně znamenalo, že je třeba utvořit okresní školní radu a jmenovat okresního školního inspektora. Nová okresní školní rada začala pracovat 1.7.1910 ve složení: Rudolf Plschek - okresní hejtman, Hugo Petzny - okresní školní inspektor, Anton Martinek - starosta Berouna, Ludwig Komarek - berounský farář, Eduard Gans - továrník, Josef Gerlich - starosta Dvorců, Edmund Greipel - ředitel měšťanské školy v Budišově nad Budišovkou, Johann Baier - řídící učitel ze Starých Oldřůvek u Vítkova a Johann Babylon - evangelický farář z Křišťanovic.

Celkem poklidný a úspěšný vývoj posledních 15 let měl ale brzy skončit.

Léta války 1914 - 1918

Dne 28. června 1914 byl v Sarajevu spáchán atentát na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este a měsíc nato vypukla první světová válka.

Složení učitelských sborů na začátku školního roku 1914/15

Ředitel školy: Johann Schmid

Chlapecká obecná škola

1.tř. Elfriede Göttinger

2.tř. Alois Metelka

3.tř. Eduard Klär

4.a 5.tř. Paul Melzer

Chlapecká měšťanská škola

I.tř. Johann Jackwerth

II.tř. Johann Theimer

III.tř. Johann Kolinowitz

Ředitel školy: Robert Sommer

Dívčí obecná škola

1.tř. Aloisia Kesselgruber

2.tř. Marie Merfert

3.tř. Emilie König

4.tř. Ludmila Nedbal

5.tř. Eugenie Brückner

Dívčí měšťanská škola

I.tř. Engelbert Pater

II.tř. Josef Schüch

III.tř. Anna Rothheiser

ruč.pr. Karolina Frieb

Život školy byl silně narušen již v prvních měsících války. Městem procházely vojenské jednotky, ze školní tělocvičny se stala rezervní nemocnice pro raněné, v některých učebnách chlapecké školy byli ubytováni vojáci, a proto musela být část školy děvčatům úplně uzavřena. Do války museli také učitelé. Jako první narukoval Johann Kolinowitz (už v prosinci 1914 padl do ruského zajetí), v únoru 1915 rukoval Eduard Klär a v srpnu 1915 Johann Theimer. Johann Jackwerth se zákopům vyhnul; byl zproštěn vyučovací povinnosti ve škole a přidělen na okresní úřad.

Nedostatek učitelů i vyučovacích místností vedl k tomu, že muselo být zásadním způsobem zredukováno vyučování. Chlapci chodili do školy v pondělí, ve středu a v pátek, dívky v úterý, ve čtvrtek a v sobotu. Z předmětů se vyučovalo jen náboženství, němčině, počtům a částečně některým přírodovědným oborům. Postupně však byly třídy obou obecných škol pospojovány a vyučovaly se jako smíšené. Od školního roku 1916/17 to postihlo také měšťanskou školu. Chlapecké školy měly v této době 210 (obecná) a 92 (měšťanská) žáků, dívčí školy 159 a 85 žákyň. Tento stav trval až do konce války. Ještě na začátku školního roku 1918/19 byly kromě 5. třídy všechny ostatní třídy pospojovány.

Válka přinesla i mravní úpadek. Dne 23.5.1915 byl pro přečin proti mravopověstnosti na chlapecké škole suspendován učitel Alois Metelka a po odpykání deseti měsíců ve vězení byl ze školních služeb propuštěn. O dva roky později, v dubnu 1917, byl na základě provinění proti mravopověstnosti, kterého se měl dopustit na žákyni I. třídy měšťanské školy, suspendován také ředitel školy Johann Schmid. Díky soudním lékařům však nebyl odsouzen, ale pouze poslán do penze. Řízení obou škol zajišťoval do konce války Robert Sommer.